

ПРОБЛЕМА НАСИЛЬСТВА У МІЖСТАТЕВИХ СТОСУНКАХ СЕРЕД МОЛОДІ

У статті розглянуто теоретичні аспекти явища насильства в міжстатевих стосунках, виділено його характерні особливості, причини виникнення та наслідки впливу на особистість. Проаналізовано напрями профілактики насильства як деструктивної моделі взаємин.

Актуальність дослідження

Процес теоретичного та практичного дослідження проблеми насильства у міжстатевих стосунках набуває активного розвитку в Україні. Як показує досвід організацій, що працюють з цією проблемою, насильство починається не у шлюбі, а на тій стадії стосунків, коли *партнери лише зустрічаються*. Однак нині в Україні немає науково-практичного обґрунтування цієї проблеми, не визначено підходи до її вивчення, не сформульовано типологізацію видів насильства у міжстатевих стосунках серед молоді, його причин і наслідків.

Об'єктом дослідження є насильство у міжстатевих стосунках серед молоді.

Предметом є чинники, причини, наслідки та можливі шляхи профілактики насильства у міжстатевих стосунках.

Основний виклад матеріалу

В історичному ракурсі обговорення проблеми насильства у міжстатевих стосунках у закордонній практиці не припинялося з того моменту, як до цього питання вперше звернулися у літературі близько 30 років тому [1]. Проте емпіричні дослідження щодо насильства у міжстатевих стосунках активізувалися лише п'ятнадцять років тому і стосувалися переважно розгляду питання насильства над дітьми та сімейного насильства [2, 3]. Поштовхом для досліджень у цій сфері виступила діяльність феміністичних організацій, що була спрямована на захист прав жінок і критику будь-яких видів насильства та приниження.

На сьогодні серед зарубіжних та вітчизняних дослідників немає єдиного підходу до визначення насильства у міжстатевих стосунках. Термінами, які характеризують це поняття, є: «dating violence» (англ. - насильство у стосунках, що перебувають на стадії зустрічей) [4, 5, 6], [2, 160], «courtship violence» (англ. - насильство у стосунках

на стадії залицяння) [3, 7], «насильство у близьких стосунках» [8, 9], «насильство над романтичним партнером» [7], «relationship abuse» (англ. - образа, зловживання у стосунках) [10], «partner abuse» (англ. - зловживання, образа партнера) [11, 12], «насильство над інтимним партнером» [1, 13, 14], «насильство у інтимних стосунках» [15], «насильство під час побачень», їх об'єднує факт завдання фізичної та моральної шкоди й порушення прав та свобод людини. Водночас відмінними характеристиками виступають різні підходи до виділення об'єкта насильства, періоду його здійснення, типу стосунків.

Атрибути насильства у міжстатевих стосунках серед молоді

Такий деструктивній моделі взаємин властива низка характерних рис, що певним чином відрізняють його від інших видів насильства. Насамперед це стосується видів насильства. Законом України «Про попередження насильства в сім'ї» регламентовано чотири види: фізичне, сексуальне, психологічне та економічне [16]. Щодо економічного насильства, то такий вид не є характерним для міжстатевих стосунків серед молодих людей, оскільки партнери рідко перебувають в економічній залежності одне від одного.

Психологічне насильство, як найбільш латентний та поширений вид, вивчалось рідше за фізичне як у сфері міжстатевих, так і у сфері шлюбних стосунків. Проте відсоток партнерів у романтичних взаєминах, які зазнавали саме психологічного насильства, був більшим, ніж тих, які зазнавали його фізично [2].

Психологічне насильство - це насильство, що викликає образу, гнів, страх, психологічний спад та емоційну невпевненість або усвідомлення невідатності захистити себе від фізичного, сексуального, психологічного насильства. Його проявами у міжстатевих стосунках є: 1) використання лайливих слів та/або крику на партнера; 2) постійні

критика, допити та приниження партнера, образи, що завдають шкоди самооцінці або впевненості; погрози піти, завести роман з іншим/іншою, розповісти усім про особисті справи, секрети; 3) вияви грубощів та образи друзів та родичів партнера; 4) заборона чи обмеження спілкування з друзями, стеження за партнером [17].

Низка досліджень також виявили, що психологічне насильство зазвичай передуює **фізичному** [18]. Фізичне насильство може проявлятися у вигляді ляпасів, стусанів, штовхань, удушення, щипань, укусів, нанесення опіків, грубого хапання іншої людини, ударів кулаком, відкидання партнера вбік або на підлогу, кидання предметів у партнера [11], притискання його до стіни, викручування рук та пальців [19], застосування зброї [20,21].

Сексуальне насильство - небажана чи примусова сексуальна активність, або згвалтування. Як приклад сексуального насильства також розглядається змушування чи тиск із метою вступання у сексуальну активність або спроби вступити у сексуальну активність із тим, хто перебуває під впливом алкоголю чи наркотиків і неспроможний відмовити [17; 14]; будь-який сексуальний акт або сексуальна поведінка, що нав'язуються партнерові/партнерці без його/її згоди; нав'язування сексуальної близькості, коли він/вона дає зрозуміти, що не хоче цього, спить, боїться сказати «ні»; фізичний контакт із ерогенними зонами тіла партнера/партнерші (будь-які доторки, що здійснюються проти волі) [11, 19].

Канадськими та британськими дослідниками було висловлено думку, що насильство у міжстатевих стосунках є *більш легким*, «насильством нижчого рівня», у порівнянні з пізнішим, більш серйозним шлюбним насильством [9, 21]. Фізичне насильство у міжстатевих стосунках зазвичай є менш жорстоким, ніж у сімейних взаєминах.

У результаті досліджень було виявлено, що насильство у романтичних стосунках мало *взаємний, або двосторонній, характер*: обидва партнери отримували та вчиняли фізичне чи психологічне насильство [2,165]. Проте певну частку такого двостороннього насильства варто віднести до самозахисту партнера/партнерки або ж слід враховувати, що фізичне протистояння чоловіка та жінки не може відбуватися на однаковому рівні та з однаковими наслідками [2, 169].

Небезпечним аспектом насильства є те, що воно дедалі частіше сприймається підлітками та юнаками як *прояв кохання* [2, 175]. Щодо характеру стосунків, то є багато доказів того, що насильство ймовірніше виникне у більш серйоз-

них міжстатевих стосунках. Так, МакХью (McHue) з колегами виявили, що 75-83% жінок повідомили про початок насильства після того, як вони власною поведінкою довели партнерам свою готовність до стосунків [6].

Дослідження Грея та Фоші (Grey and Foshee) виявило, що більше 90% підлітків після насильницьких міжстатевих стосунків повідомили про те, що їхні взаємини були або «хороші» або «дуже хороші» [6, 159]. Цікавим аспектом насильства у міжстатевих стосунках є також те, що насильницькі стосунки є важливими та цінними для партнерів навіть за відсутності соціального схвалення. Перебування у стосунках є важливим, тому будь-яка загроза їх розриву буде сприйнята з жорстоким опором [2, 172].

Детермінанти насильства у міжстатевих стосунках

Насильство у міжстатевих стосунках може бути детерміноване низкою чинників, що пов'язані з родинним походженням, культурними нормами суспільства, віковими характеристиками партнерів, вживанням алкогольних речовин та низкою змінних індивідуальних відмінностей.

Одним з популярних пояснень появи насильства у міжстатевих стосунках є *вплив батьківської сім'ї*. Спостереження за насильством між батьками призводить до прийняття його як норми поведінки у стосунках. Таке пояснення викликало і продовжує викликати багато суперечок. Одні дослідження підтверджують це пояснення щодо фізичного та психологічного насильства [22]. Водночас результати інших досліджень стверджують, що немає зв'язку між родинним насильством поміж батьками та насильством у міжстатевих стосунках [2,172]. Вітчизняні дослідники доводять, що чоловіки - жертви насильства у міжстатевих стосунках зростали у сім'ях, де мати була «головною», а батько - «приниженим та ображеним» [20].

Іншим чинником виступають *культурні та патріархальні норми, що підтримують насильницьку поведінку* чоловіків щодо своїх партнерок [23]. У чоловіків, які вчиняють насильство у міжстатевих стосунках, було виявлено традиційні гендерно-рольові установки. Результати досліджень також показують підтримку чоловіками насильства іншими чоловіками у міжстатевих стосунках. Найголовніший аргумент проти цієї теорії полягає у тому, що не всі чоловіки вчиняють насильство у міжстатевих стосунках [2, 170]. Це означає, що для вчинення насильства у міжстатевих стосунках хлопцем необхідне поєднання маскулінної гендерно-рольо-

вої соціалізації ще з якимись факторами ризику.

Українські спеціалісти з питань насильства також підтримують вплив культурно-патріархальних норм на появу насильства у міжстатевих стосунках [24, 25].

Важливим детермінантом є також така соціально-демографічна характеристика, як **вік партнера**. Хлопці, які зустрічаються зі старшими за себе, частіше, ніж ті, хто зустрічається з ким-небудь їхнього віку або молодшими, зазнають насильства у міжстатевих стосунках [19].

Також важливим для розуміння появи насильства у міжстатевих стосунках є явище **гендерно-рольового конфлікту**. О'Ніл (O'Niel) зробив припущення, що чоловіків виховують відтворювати у поведінці традиційні гендерно-рольові зразки з метою уникнення жіночності. Бажаючи закріпитися у своїй чоловічій ролі, хлопці всіляко підкреслюють свою відмінність від жінки, прагнучи подолати все, що може сприйнятися як вияв жіночності [24, 27].

Видається важливим розглянути можливий вплив вживання **алкоголю** на появу насильства у міжстатевих стосунках. У контексті міжстатевих стосунків не актуально говорити про алкоголізм, варто говорити про вживання алкоголю [27]. Мічек та Баррі (Miczek, Barry) стверджували, що ті, хто п'ють помірно, більш імовірно поводитимуться агресивніше, ніж ті, хто п'ють багато [28]. Алкоголь знімає заборони та послаблює механізми мозку, що зазвичай стримують імпульсивну поведінку, внаслідок чого вживання людиною алкоголю може підштовхнути її до неправильної інтерпретації жестів чи слів інших, що може обернутися насильством [29].

Важливо також розглянути **індивідуально-психологічні особливості**, що впливають на прояви насильства у міжстатевих стосунках. До них належать: самооцінка, локус контролю, самоідентичність, сором, стосунки з однолітками, ревності та бажання влади у хлопців.

Юнацький вік - це час, коли одним з основних джерел **самооцінки** є однолітки та партнери у міжстатевих стосунках. У хлопців і дівчат, які були жертвами насильства у міжстатевих стосунках, було виявлено низьку самооцінку. Вона може бути одночасно як **чинником** так і **наслідком** насильства у міжстатевих стосунках [2, 173].

Локус контролю — термін, що позначає вірування людей у те, чи залежать події у їхньому житті від їхньої власної поведінки (інтернальний локус контролю) чи від сил ззовні (екстернальний локус контролю) [30]. Результати сучасних досліджень показали, що жінки - жертви насильства частіше мають екстернальний локус конт-

ролю [2, 173], [12]. Умберсон, Андерсен, Клік та Шапіро (Umberson, Andersen, Klik, Shapiro) пояснили це тим, що зазнавання насильства змінює інтернальний локус контролю у бік екстернального.

Наступною важливою індивідуально-психологічною особливістю є **самоідентичність**. Згідно з моделлю розвитку особистості Е. Еріксона (Erickson) у юнацькому віці мають бути виконані два важливих завдання: встановлення почуття самоідентичності та формування інтимних міжстатевих стосунків із романтичним партнером. Самоідентичність та інтимні стосунки близько пов'язані - ті молоді люди, у яких добре сформовано самоідентичність, зазвичай мають більш дорослі та здорові міжстатеві стосунки. Відповідно ті, хто не має добре сформованої ідентичності, ризикують вступати до нездорових міжстатевих стосунків [2, 171].

Вартим уваги є **вплив стосунків із однолітками** на появу насильства у міжстатевих стосунках. Недостатній досвід взаємин з однолітками впливає на якість близьких взаємин з іншими. Це впливатиме на здатність формувати здорові дорослі міжстатеві стосунки. Однолітки можуть відігравати як позитивну, так і негативну роль у боротьбі з насильством у міжстатевих стосунках. З одного боку, вони можуть втручатися у насильницькі стосунки та надавати підтримку жертвам насильства. З іншого ж - можуть легітимізувати насильство [2, 172].

Ревності є однією з провідних причин подружніх убивств та насильства [31]. Мейкпіс та Бродбелт, Гейн та Лавої (Makepeace, Broadbelt, Gein, Lavoї) повідомили про те, що романтичні ревності є причиною більшості випадків насильницьких взаємодій також і у міжстатевих стосунках поміж молоді [2, 171], [32].

Однією з теорій виникнення насильства хлопців над дівчатами є **бажання ними влади**: якщо вони її не отримують або отримують недостатньо, то можуть вдатися до насильства [2, 171].

Вже багато років не припиняються суперечки щодо **тендерних особливостей насильства**. Тендер (англ. *gender*- рід) - соціально-біологічна характеристика, за допомогою якої люди дають визначення поняттям «чоловік» та «жінка» [33]. Іншими словами, гендер - це стать як соціальне поняття і явище [25, 10]. Як зазначають зарубіжні дослідники, гендер та пов'язані з ним особливості насильства є другорядним для розуміння його причин та наслідків у міжстатевих стосунках [6, 158]. Вітчизняні спеціалісти вказують на гендер як на основну причину насильства взагалі та у близьких стосунках зокрема.

Для феміністичних дослідників одним з найбільш несподіваних висновків був той, що його зробили Мейкпіс, Буквала, Сміт, Фриз та Райан (Makepeace, Bookwala, Smith, Friese, Raian). Вони стверджували, що дівчата, так само як і хлопці, якщо не більше, вчиняють насильство над партнером [21]. Ці результати були неодноразово підтверджено іншими дослідженнями Страуса, Фоші (Straus, Foshee) [19], Капалді та Кросбі (Capaldi, Crosbi) [6, 160], Гезла, Молідора та Райт (Gezl, Molsdor, Wright) [19, 79].

Аріас, Біч, Шарп, Тейлор (Arias, Beach, Sharp, Taylor) доводили, що чоловіки частіше повідомляли про фізичне насильство від їхніх партнерок, жінки рідше повідомляли про вчинення фізичного насильства [19, 85]. Грей та Фоші (Gray, Foshee) повідомили про ті самі гендерні особливості щодо психологічного насильства. Все вищеведене майже повністю суперечить уявленням стосовно статі кривдників та жертв насильства у міжстатевих стосунках. Поясненням цього, на думку Діл та Вамплер (Deal, Vampler), може бути той факт, що жінка не повідомить про насильство з боку партнера, оскільки вважатиме його нормою, а чоловік, у свою чергу, повідомить про насильство з боку партнерки тому, що жіноче насильство дуже порушує статеворольові стереотипи [2, 166].

Отож як висновок із вищесказаного зарубіжними дослідниками було прийнято, що і чоловіки, і жінки можуть і здійснюють насильство у міжстатевих стосунках, але воно не обов'язково матиме однакове походження та наслідки.

Наслідки насильства у міжстатевих стосунках

Наслідки насильства над партнером у міжстатевих стосунках диференціюються за тендерною ознакою. Загалом, наслідки насильства для хлопців недостатньо добре досліджені. Причиною цього почасти є те, що їх за звичкою сприймають не жертвами, а кривдниками.

Наслідком зазнавання різноманітних форм фізичного насильства, окрім фізичних ушкоджень та погіршення здоров'я, є поява суїцидальних думок та стану психологічного дистресу [19, 89]. Українські експерти вказують також на те, що юнаки (так само як і дорослі чоловіки) рідко звертаються за допомогою до соціальних агенцій або органів міліції. Причиною цього є почуття сорому, а наслідком – вживання алкоголю [22].

Хлопці віком від 14 до 18 років внаслідок перебування у ролі реципієнта фізичного насильства від партнера у міжстатевих стосунках встрають у бійки. Це може відображати тенденцію

прийняття погляду на застосування фізичної сили як засобу вирішення конфлікту [19, 90].

Для дівчат характерні високі показники залученості до різних видів ризикованої поведінки, такої як: наявність трьох або більше сексуальних партнерів упродовж трьох місяців; хоча б одна перервана вагітність; паління; споживання алкоголю упродовж місяця; думки та спроби вчинити самогубство [34].

У дівчат було помічено схильність до переживання почуття смутку або безвиході, що є наслідком незахищених сексуальних контактів [34]. Це припущення зробили американські дослідники К. Д. Томпкінс та Р. А. Рандо (Thompkins, Rando), аргументуючи свою думку тим, що ці почуття можуть зменшити мотивацію жертв насильства у міжстатевих стосунках до захисту впродовж статевого акту. Така поведінка підвищує ризик небажаної вагітності та передачі захворювань, що передаються статевим шляхом, у тому числі і ВІЛ/СНІДу [19, 91].

У результаті досліджень було виявлено, що у 40-54% дівчат розвивався також посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), зокрема він був вищим упродовж середини 20-х та 40-х років життя. Це дає змогу зробити висновок, що саме молоді дівчата мають високий ризик розвитку в них ПТСР внаслідок насильства [14].

На закінчення слід зазначити спільні наслідки для обох статей. По-перше, кривдник може отримувати насильство у відповідь. Це може мати негативні впливи як на його здоров'я, так і на його подальшу поведінку. По-друге, пари, що зазнають насильства у стосунках до шлюбу, а пізніше одружаться, продовжуватимуть засвоєну поведінку на більш ранніх етапах стосунків. Тобто існує велика ймовірність повторення насильства і у шлюбі [9, 39]. Це є небезпечним не тільки через те, що воно впливатиме на молоду родину та майбутніх дітей [35], а й також тим, що насильство у сім'ї має набагато серйозніші та жорстокіші форми, ніж насильство над партнером у міжстатевих стосунках.

Профілактика насильства у міжстатевих стосунках

Внаслідок визнання широкого розповсюдження насильства у міжстатевих стосунках за кордоном було запроваджено низку невеликих за аудиторією та часовим обсягом профілактичних програм [5]. Традиційно втручання було спрямоване на тих, хто вчиняв насильство, та тих, хто був визначений як жертва насильства. Це означало проведення вторинної профілактики. Сферами раннього попередження та втручання

(первинної профілактики) нехтували. Такі спроби зменшення впливу насильства зазвичай не є ефективними [5, 230]. Переважно підхід до попередження насильства у міжстатевих стосунках зосереджувався також на чоловіках як кривдниках та на жінках як жертвах. Однак, відповідно до результатів нещодавніх досліджень, це не є актуальним [37].

На сьогодні цілями програм профілактики є:

1) Збільшення поінформованості та позитивних установок щодо гендерно-рольових стереотипів та конфліктів.

2) Гендерно-рольові норми.

3) Навички комунікації та управління гнівом.

4) Уявлення про міжстатеві стосунки.

5) Важливість та вплив зобов'язань у стосунках на збільшення віри у себе та впевненості у собі.

6) Зменшення нарцистичних очікувань від міжстатевих стосунків [5, 229], [10, 48], [5, 232], [5, 230].

7) Способи здорового вирішення конфліктів [10, 48], [5, 232].

8) Інформування про тендерну та гомосексуальну площину ризику появи насильства у міжстатевих стосунках [10, 52].

Варто звернути увагу на більші досягнення у програмах профілактики поміж хлопців, аніж дівчат, особливо у сферах установок та агресивної поведінки [10, 55]. Поясненням цього можуть бути більші знання та негативне ставлення до насильства у дівчат ще до початку профілактич-

них заходів. Дослідження демонструють, що після завершення цих заходів тендерні відмінності зникають.

Складним завданням залишається проблема вимірювання тривалості змін внаслідок участі у профілактичних програмах. За даними різних досліджень, зміни залишалися стабільними від 6 тижнів до 5 місяців, але не довше [37].

За повідомленням українських експертів з «Координаційно-освітнього центру попередження насильства та торгівлі людьми» в Україні майже відсутні ініціативи, спрямовані на профілактику насильства взагалі та у міжстатевих стосунках зокрема. Цей центр у березні 2006 р. відкрив Школу соціальних знань «Гендерна просвіта». Внаслідок того, що українські спеціалісти сприймають тендер як основну причину виникнення насильства, вважається, що діяльність саме такої школи буде профілактикою появи насильства [38]. Ці ініціативи можна вважати вдалим початком для попередження такого негативного явища, як насильство серед молодих людей, які мають романтичні стосунки.

Отже, в статті було стисло викладено основні теоретичні аспекти явища насильства у міжстатевих стосунках, його атрибути, причини виникнення, наслідки впливу на особистість, а також проаналізовано напрями його профілактики. Проблема насильства у міжстатевих стосунках серед молоді в Україні потребує подальшого вивчення.

1. Sorenson B. S., Taylor K. Female aggression toward male intimate partners: An examination of social norms in a community-based sample // *Psychology of Women Quarterly*.- 2005.- № 29.- P. 78-96.
2. Sharpe D., Taylor J. K. An Examination of Variables From a Social-Developmental Model to Explain Physical and Psychological Dating Violence // *Canadian Journal of Behavioural Science*.- 1999.-Vol. 31.-№ 3.-P. 165-175.
3. Shook N. J., Gerrity D. A., Jurich J., Segrist A. E. Courtship Violence Among College Students: A Comparison of Verbally and Physically Abusive Couples // *Journal of Family Violence*.- 2000.- Vol. 15.- № 1.- P. 78-82.
4. Howard D. E., Wang M.Q. Risk profiles of adolescent girls who were victims of dating violence // *Adolescence*.- 2003.- № 2.- P. 57-60.
5. Schwartz J. P., Magee M. M., Griffin L. D., Dupuis C. W. Effects of a Group Preventive Intervention on Risk and Protective Factors Related to Dating Violence // *Theory, Research, and Practice*.- 2004.- Vol. 8.- № 3.- P. 221-231.
6. Katz J., Washington S., Coblenz K., Coblenz A. Are There Gender Differences in Sustaining Dating Violence? An Examination of Frequency, Severity, and Relationship Satisfaction // *Journal of Family Violence*.- 2002.- Vol. 17.- № 3.-P. 150-162.
7. Kim H. K., Capahii D. M. The Association of Antisocial Behavior and Depressive Symptoms Between Partners and Risk for Aggression in Romantic Relationships // *Journal of Family Psychology*.- 2004.- Vol. 18.- № 1.- P. 82-96.
8. Copenhaver M. M., Lash S. J., Eisler, R. M. Masculine gender-role stress, anger, and male intimate abusiveness: Implications for men's relationships // *Sex Roles: A Journal of Research*.- 2001.- № 42.- P. 412.
9. Frieze J. H. Violence in Close Relationships-Development of a Research Area: Comment on Archer // *Psychological Bulletin*.- 2000.- Vol. 126.- № 5.- P. 681-684.
10. David A. Wolfe. Preventing Violence in Relationships: Psychological Science Addressing Complex Social Issues // *Canadian Psychology*.- 2006.- Vol. 47.- № 1.- P. 44-50,- <http://search.epnet.com>
11. Gender-Role Conflict and Self-Esteem: Factors Associated With Partner Abuse in Court-Referred Men // *Psychology of Man & Masculinity*.- 2005.- Vol. 6.- № 2.- P. 109-113.
12. Orava T.A., McLeod P.J., Sharpe D. Perceptions of control, depressive symptomatology, and self-esteem of women in transition from abusive relationships // *Journal of Family Violence*.- 1996.- № 11.- P. 167-186.
13. Makepeace, J. M. Social factor and victim offender differences in courtship violence // *Family Relations*.- 1987.- № 36.-P. 87-91.
14. Yoshihama M., Horrocks J. The Relationship Between Intimate Partner Violence and PTSD: An Application of

- Cox Regression With Time-Varying Covariates *II Journal of Traumatic Stress.*- 2003.- Vol. 16.- № 4.- P. 371-380.
15. *Babcock J. C., Miller S. A.* Toward a typology of abusive women: differences between partner-only and generally violent women in the use of violence *II Psychology of Women Quarterly.*- 2003.- № 27.- P. 153-161.
 16. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» // Відомості Верховної Ради (ВВР).- 2002.- № 10.- С. 70.
 17. Насилие в семье: Предотвращение и вмешательство *II Материалы научно-практического семинара.*- Львов, Украина, 6-8 июля, 1999 г. Агентство США по международному развитию. Американский Международный союз здравоохранения.- 30 с.- С. 24.
 18. *Lewis, S., Fremouw, W.* Dating violence: A critical review of the literature *II Clinical Psychology Review.*- 2001.- № 21.- P. 122.
 19. *Thompkins C. D., Rando R. A.* Gender Role Conflict and Shame in College Men *II Psychology of Men & Masculinity.*- 2003.- Vol. 4.- № 1.- P. 79-91.
 20. Запобігання насильству в сім'ї: Практичний посібник для дільничних інспекторів міліції / Київ. Школа рівних можливостей: Ред. упорядник О. В. Ляковська.- К., 2004.- С. 60.
 21. *Kenny D. T., Press A. L.* Violence Classifications and Their Impact on Observed Relationships With Key Factors in Young Offenders *II Psychology, Public Policy, and Law.*- 2006.- Vol. 12.- № 1.- P. 86-105.
 22. *Tontodonato P., Crew B. K.* Dating violence, social learning theory, and gender: A multivariate analysis *II Violence and Victims.*- 1992.- № 7.- P. 3-14.
 23. Особливості статево-рольової соціалізації в умовах трансформації суспільства // Соціальна психологія.- 2003.- № 1.- С. 111.
 24. Запобігання домашньому насильству та торгівлі жінками. Підручник з проведення тренінгів.- Winrock International: Київ, 2001.
 25. «Попередження насильства в сім'ї. Робочий зошит для спеціалістів соціальних служб для молоді».- К., 2004.- 53 с.- С. 42-15.
 26. Проблеми насильства стосовно жінок і молоді та шляхи їх попередження та подолання // Засідання круглого столу.- Київський центр по роботі з жінками. Проект Гармонія.- 2005.- 50 с
 27. Домашнє насильство в Україні // Доповідь організації «Правозахисники Міннесоти».- 2000.- 50 с
 28. *Williams J.G., Smith J.P.* Drinking Patterns and Dating Violence Among College Students *II Psychology of Addictive Behaviors.*- 1994.- Vol. 8.- № 1.- P. 51-53.
 29. *Miczek, K.A., DeBold J.R., Haney M., Tidey J., Vivian J., Weerts E.M.* Alcohol, drugs of abuse, aggression, and violence *II Understanding and Preventing Violence.*- 1994.- Vol. 3.- P. 377-570.
 30. *Хелл Л., Зиглер Д.* Теории личности.- СПб.: Питер, 2003.- 606 с.- С. 419.
 31. *Harris C.R.* Sexual and romantic jealousy in heterosexual and homosexual adults *II American Psychologist.*- 2002.- Vol. 13.- № 1.- p. 8-14.
 32. *Williams J. G., Smith J. P.* Drinking Patterns and Dating Violence Among College Students *II Psychology of Addictive Behaviors.*- 1994.- Vol. 8.- № 1.- P. 51-53.
 33. *Берн Ш.* Тендерная психология.- СПб.: Проим - Евронек, 2001.- 320 с.- С. 14.
 34. *Silverman J. G. et al.* Dating violence against adolescent girls and associated substance use, unhealthy weight control, sexual risk behavior, pregnancy, and suicidality *II Journal of American Medical Association.*- 2001.- № 286(5).- P. 572-579.- P. 578.
 35. Запобігання домашньому насильству і торгівлі жінками: Підручник з проведення тренінгів / Підг. Безпальчою Р.- К: НІЧЛАВА, 2001.- 256 с.- С. 63.
 36. *Jonson-Reid M., Bivens L.* Foster youth and dating violence *II Journal of Interpersonal Violence.*- 1999.- № 14(2).- P. 1249.
 37. *Weisz A. N., Black B. M.* Evaluating a sexual assault and dating violence prevention program for urban youths *II Social Work Research.*- 2001.- Vol. 25, № 2.- P. 89-100.- <http://search.epnet.com>,
 38. *Безпальча Р.* Модульна програма модульного курсу школи соціальних знань «Гендерна просвіта» / Центр попередження насильства та торгівлі людьми.- К., 2006.- С. 3.

O. Savchuk, A. Mazurenko

THE PROBLEM OF ABUSE IN THE CONTEXT OF YOUTH INTIMATE RELATIONSHIPS

This article contains theoretical aspects of abuse in the context of relationship. The characteristics, reasons of abuse and its influence on personality are presented in this paper. The article offers an analysis of prevention of abuse as a destructive model of relationship.